

37. Ἡ σύγχρονος γενικὴ θεωρητικὴ ψυχολογία.

α'. Ἡ νοησιαρχικὴ ἢ νοολογικὴ κατεύθυνσις.

1ον) Γενικαὶ γραμμαὶ τῆς κατεύθυνσεως ταύτης.—Ἡ νοησιαρχικὴ ἢ νοολογικὴ κατεύθυνσις ἐν τῇ σύγχρονῳ γενικῇ θεωρητικῇ ψυχολογίᾳ ἐξαίρουσα τὰ κατὰ τὸν σχηματισμὸν τῶν παραστάσεων καὶ τὴν λειτουργίαν τῆς συνειδήσεως, ἐμμένει εἰς τὴν ἀντίληψιν περὶ ἀνεξαρτησίας τῶν ψυχικῶν καὶ πνευματικῶν φαινομένων θεωροῦσα τὸ σῶμα καὶ τὰς φυσιολογικὰς λειτουργίας ὄργανον ἢ μέσον ἀπλῶς ἐκδηλώσεως αὐτῶν. Καὶ ναὶ μὲν ἀρνείται τὴν ὑπαρξίν ἰδιαιτέρων ψυχικῶν δυνάμεων μὴ συμφωνοῦσα πρὸς τὴν ἄλλοτε μεταφυσικὴν ψυχολογίαν, τὴν δὲ ψυχικὴν οὐσίαν ὑποβάλλει εἰς τὴν ἐννοίαν τῆς ψυχικῆς ἐνότητος (ὡς σχηματίζεται αὕτη ἐν ἡμῖν), οὐχ ἦττον ὅμως τὴν λειτουργίαν τῆς συνειδήσεως, τὰ κατὰ τὴν κατεύθυνσιν τῆς προσοχῆς καὶ τὸν σχηματισμὸν τῶν παραστάσεων ἀποδίδει εἰς ἰδιότροπον ψυχικὴν καὶ πνευματικὴν λειτουργίαν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ μόνον συμβαίνουσαν. Τὰ κατὰ τὴν ἔρευναν καὶ ἐρμησίαν τῆς τοιαύτης λειτουργίας ἐξαρτᾶ πρωτίστως ἐκ τῆς παρατηρήσεως καὶ τῆς ἐμπειρίας, ἢ ὅποια λόγῳ τῶν συχνῶν παρατηρήσεων καὶ τῶν πολλῶν ἐντυπώσεων, ἐνισχύει τὴν αὐτοπαρατηρησίαν καὶ αὐτοεμβάθυσιν πρωτίστως εἰς τὰ ἐν ἡμῖν πνευματικὰ συμβαίνοντα καὶ προάγει τὴν ἑτεροπαρατηρησίαν, δι' ἧς ἐπαληθεύουσιν αἱ παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ ἰδίου ἡμῶν ἑαυτοῦ. Τούτου ἕνεκα ἡ ἐμπειρικοῖδεαλιστικὴ αὕτη κατεύθυνσις πολὺ ὀλίγον στηρίζεται εἰς τὸ πείραμα, ἀποκρούει δὲ τὴν πειραματικὴν συσγέτισιν φυσιολογικῆς λειτουργίας καὶ ψυχικοῦ φαινομένου καθ' ὄλοκληρίαν.

Κατὰ ταῦτα, ἡ νοησιαρχικὴ καὶ νοολογικὴ ἢ ἐμπειρικοῖδεαλιστικὴ αὕτη κατεύθυνσις φαίνεται ὅτι σχετίζεται καὶ συγγενεῖται παρὰ πολὺ πρὸς τὴν πρὸ τοῦ Wundt ἐμπειρικὴν ψυχολογίαν τοῦ Benecke, τοῦ Herbart, τοῦ Καντίου καὶ τῶν δπαδῶν τῆς συνδετικῆς, δυναμένης νὰ ὀνομασθῇ, ψυχολογίας (assoziations-psychologie). Ἐπειδὴ ὅμως παρουσιάζει καὶ διαφορὰς ὡς πρὸς τὸ ὑποκείμενον αὐτῆς, ὑπὸ δὲ τὴν ἐπίδρασιν τῆς συντελεσθεισῆς ἐξελίξεως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ἀπλῆ συνέχισις παραδόσεώς τινος ἢ θεωρίας κληροδοτουμένης, διὰ τοῦτο ἐπιβάλλεται ὁ δικανονισμὸς τῆς σχέσεως τῆς νέας ταύτης ἐμπειρικοῖδεαλιστικῆς κατεύθυνσεως πρὸς τὴν πρὸ τοῦ Wundt ἐμπειρικὴν ψυχολογίαν. Λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὸ ὑποκείμενον τῆς σύγχρονου ἐμπειρικοῖδεαλιστικῆς ψυχολογίας ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ εἰς ὃ ἠσχολεῖτο ἡ παλαιότερα ἐμπειρικὴ ψυχολογία ὑποκείμενον, εὐρίσκομεν ὅτι ἡ ἐμπειρικὴ

ψυχολογία τοῦ Ἰβου αἰῶνος εἶχεν ὑπ' ὄψιν καὶ ἠσχολεῖτο σοβαρῶς εἰς τὸν προσδιορισμὸν ψυχικῶν δυνάμεων καὶ εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῆς ἐννοίας τῆς ψυχικῆς οὐσίας. Ἡ σύγχρονος ἕως αὕτη ἐμπειρικοῖδεαλιστικὴ κατεύθυνσις εὐροῦσα ὅτι προκειμένου περὶ ψυχικῶν δυνάμεων καὶ οὐσίας ψυχῆς ἡ ἔρευνα κυρίως περιορίζεται εἰς τὴν ἀνάλυσιν καὶ τὸν ὁρισμὸν ἐννοιῶν πηγασουσῶν ἐξ ὁρισμένων γεγονότων καὶ ιδιοτήτων τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου εἰς τὰς ἐννοίας τῶν γεγονότων τοῦτων καὶ ιδιοτήτων ἐμβαθίνει, λαμβάνουσα οὕτω ὑπ' ὄψιν ἀντὶ ψυχικῶν δυνάμεων γεγονότα καὶ ἐκδηλώσεις τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου καὶ ἀντὶ ψυχικῆς οὐσίας, τὴν ἐνότητα τῶν ψυχικῶν γεγονότων καὶ ἐκδηλώσεων ἐν τῷ Ἐγῶ καὶ ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῆς συνειδήσεως. Εἰς τὴν ἐννοίαν ταύτην τῆς ἐνότητος ἐξαντικειμενικευομένην, ἢ ἀνεξαρτήτως τοῦ Ἐγῶ καὶ τοῦ ὑποκειμένου λαμβανομένην, ἀποδίδει τὴν ἀξίαν οὐσίας, ὥπως ἀποδίδομεν καὶ εἰς πᾶν διαφέρον κατὰ χωρικῆς καὶ χρονικῆς σχέσεως καὶ ἀνεξαρτήτως ἡμῶν λαμβανόμενον ἀντικείμενον, φαινόμενον κλπ. οὐσιαστικὴν ὑπαρξιν. Ἡ ἐννοία τῆς νεωτέρας τοιαύτης ψυχικῆς οὐσίας δὲν ἀφορᾷ εἰς τι ἀνεξάρτητον ἡμῶν, ἀλλὰ προσέρχεται ἐξ ἐκτιμήσεως καὶ ἀποδόσεως οὐσιαστικῶν γνωρισμάτων εἰς φαινόμενα καὶ λειτουργίας. Ἡ διαφορὰ αὕτη κατὰ τὸ ὑποκείμενον τῆς συγχρόνου ἐμπειρικοῖδεαλιστικῆς ψυχολογίας ἀποδεικνύει τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν ὡς πρὸς τὰς ψυχολογικὰς θεωρίας τοῦ Καντίου, τοῦ Ἑρβάρτου καὶ τοῦ Benecke. Ἀλλὰ πλὴν τῆς παλαιότερας ἐμπειρικῆς ψυχολογίας, εἰς τὴν τοιαύτην ἐξέλιξιν τοῦ ἐμπειρικοῖδεαλισμοῦ συνετέλεσε καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῆς Γνωσεολογίας καὶ τῆς λογικῆς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Bolzano μέχρι τοῦ Husserl, διότι καὶ αὗται κατὰ τὴν ἐμβάθυνσιν εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν ἐννοιῶν, ὑποχρεοῦνται νὰ ἐγκύρῳσιν εἰς τὰ προβλήματα τοῦ σχηματισμοῦ τῶν αἰσθημάτων, ἀντιλήψεων καὶ τῶν παραστάσεων. Ἐὰν δὲ μετὰ πάντων τούτων λάβωμεν ὑπ' ὄψιν καὶ τὴν ἐξ ἀντιθέσεων συμβαίνουσαν πρόοδον εἰς τὰς ἀντιλήψεις καὶ τὰς ἐπιστημονικὰς ἐρεῦνας, εὐρίσκομεν τότε ὅτι ἡ σύγχρονος αὕτη νοησιαρχικὴ καὶ ἐμπειρικοῖδεαλιστικὴ κατεύθυνσις ἐξελλίσσεται ἀφ' ἑνὸς μὲν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς παλαιότερας ἐμπειρικῆς ψυχολογίας καὶ τῆς Γνωσεολογίας καὶ λογικῆς, ἀφ' ἑτέρου δ' ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν καὶ τῆς ἀντιθέτου ταύτης βουλησιαρχικῆς κατευθύνσεως.

Ἀπὸ μεθοδολογικῆς ἀπόψεως ἡ κατεύθυνσις αὕτη παρουσιάζει μάλιστα τὴν συγγένειαν πρὸς τὴν περὶ συνδέσεως (assoziation) τῶν ψυχικῶν φαινομένων (καὶ κυρίως τῶν παραστάσεων) θεωρίαν, διότι ὡς βασίκο-

μένη εἰς τὴν αὐτοπαρατηρησίαν καὶ τὴν παρατήρησιν, διὰ τοιούτων περὶ συνδέσεων ὑποθέσεων δύναται γὰρ συσχετῆν τὰ μονομερῆ φαινόμενα, ἅτινα διακρίνει, καὶ νὰ ἐρμηνεύῃ τὰς ὑπαρχούσας συνδέσεις. Τὴν σχέσιν ταύτην ἀποδεικνύει καὶ ἡ συγγένεια τῶν ψυχολόγων τῆς κατευθύνσεως ταύτης πρὸς ἐμπειριατὰς ψυχολόγους παλαιότερους καὶ ἐμβαθύναντας εἰς τὰς τοιαύτας συνδέσεις, ὅπως εἶναι ὁ Herbart, ὁ St. Mill ὁ Al. Bain κ. ἄ.

Ἀνεξαρτήτως ὅμως τούτων, ἡ σύγχρονος ἐμπειρικοῖδεαλιστικὴ ψυχολογία ἀπὸ γενικωτέρας ἀπόψεως, ἐμφανίζεται ἐπεξεργαζομένη καὶ ἐρμηνεύουσα ἐννοίας κυρίως περὶ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου, ὅπως εἶναι αἱ ἐννοιαὶ ψυχῆς, συνειδήσεως, παραστάσεως κλπ. Διὰ τοῦτο δ' ὡς ἐνθυμιζούσα παρομοίας τάσεις τοῦ γερμανικοῦ ἰδεαλισμοῦ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος, φαίνεται ἔχουσα σχέσιν μεγάλην πρὸς τὴν διαλεκτικὴν μέθοδον τῶν Fichte, Schelling, Hegel κλπ. Ἄλλ' ἡ τοιαύτη ἐνασχόλησις τῆς κατευθύνσεως ταύτης εἰς ὁρισμοὺς καὶ ἀναλύσεις ἐννοιῶν ἵς μὴ θεωρηθῆ ἑλαττωματικῇ, διότι καὶ αἱ ἐννοιαὶ κατὰ τε τὸν σχηματισμὸν καὶ τὴν σημασίαν αὐτῶν ἔχουσι μεγίστην σημασίαν, ἀρκεῖ νὰ ἐρμηνεύωνται ὀρθῶς, ἢ τοῦλάχιστον νὰ γίνηται προσπάθεια πρὸς τοῦτο. Σπουδαιότεροι ψυχολόγοι ἀνήκοντες εἰς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην εἶναι ἀφ' ἑνὸς μὲν οἱ Fr. Brentano, Th. Lipps, Joh. Rehnke, G. Uphues, K. Stumpf, A. Meinong, Alois Höfler καὶ οἱ Νεοκαντιανοὶ Alois Riehl, H. Cohen, P. Natorp, I. Paulsen, W. Windelband, W. Dilthey κλπ. ἐν Γερμανίᾳ, ἀφ' ἑτέρου δ' οἱ Henri Bergson, G. F. Stout, S. Hodgson, Durant de Gros, Fouillée Alfred ἐν Γαλλίᾳ, Ἀγγλίᾳ καὶ Ἀμερικῇ. Ἀναχωροῦντες ἀπὸ τῆς αὐτῆς νοησιαρχικῆς καὶ ἐμπειρικοῖδεαλιστικῆς, ὡς ἀνωτέρω, βάσεως οἱ ψυχολόγοι καὶ φιλόσοφοι οὗτοι, κατὰ τὰς λεπτομερείας καὶ τὸν τρόπον ἐρμηνείας παραλλάσσουσι βεβαίως καὶ δὲν συμφωνοῦσι πλήρως πρὸς ἀλλήλους. Αἱ παραλλαγαὶ ὅμως καὶ αἱ διαφοραὶ κατὰ τὰς παρατηρήσεις αὐτῶν καὶ ἐρμηνείας μόνον ἀποκρῶσει τῆς περὶ ἧς πρόκειται κατευθύνσεως δύνανται νὰ ἀποτελέσωσιν. Διὰ τοῦτο ἐξετάζοντες ἐνταῦθα συνολικῶς τὰς ἐρμηνείας αὐτῶν κατὰ τε τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν μέθοδον, μόνον ὅπου προσπίπτει διαφορὰ τις θὰ ἀναφέρωμεν αὐτήν.

Ὁ Fr. Brentano⁽¹⁾ διατελὼν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Mill καὶ τοῦ Al. Bain ἀσχολεῖται εἰδικῶς εἰς τὰς συνδέσεις τῶν ψυχικῶν φαινομένων καὶ εἰς τὴν ἐμπειρικὴν τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου ἐρμη-

(1) Πρὸβλ. Fr. Brentano : Psychologie von empirischen Stand punkt

νεϊαν. Ἐπίσης προσπαθεῖ νὰ ἐνώσῃ βούλησιν καὶ συναίσθημα εἰς ἓν εἶδος ψυχικοῦ φαινομένου καὶ νὰ ὑποβάλλῃ καὶ τὸ κρίνειν εἰς ψυχολογικὴν ἐρμηνείαν μετὰ τῶν παραστάσεων. Ἐδημιούργησεν ἰδίαν σχολὴν ἀναπτύξασαν πρὸ παντὸς τὴν ψυχολογικὴν ἔρευναν τῆς γλώσσης καὶ τῆς διανοίσεως. Ἐκ τῆς σχολῆς ταύτης τοῦ Fr. Brentano προήλθον οἱ σύγχρονοι Anton Marty, Hugo Bergmann, Reno Erdmann R. Herberg κλπ.

Ὁ Theodor Lipps (1) δι' ἐμβαθύνσεως εἰς τὴν αἰσθητικὴν καὶ εἰς ἄλλα φιλοσοφικὰ προβλήματα, ἐμόρφωσε τὴν ψυχολογίαν τῶν γεγονότων (tatsachen) ἀναπτύξας ἰδίαν θεωρίαν περὶ συνειδήσεως καὶ λειτουργίας αὐτῆς. Θεωρεῖται ὑπερβολικὸς εἰς τὴν διαίρεσιν καὶ εἰς τὸν σχηματισμὸν ἐννοιῶν. «Αἱ θεωρίαι αὐτοῦ ἀκολουθεῖσι λογικιστικὴν τινα κατεύθυνσιν ἐνθιμίζουσαν τὴν διαλεκτικὴν τοῦ Fichte καὶ τὴν ψυχικὴν μηχανικὴν τοῦ Herbart» (W. Wundt Grundzüge der Psychologie II Τόμ.). Ὁ W. Wundt, ὅπως καὶ ὁ O. Klemm σχετίζουσι τὸν Th. Lipps πρὸς τὸν Herbart λόγῳ καὶ τῶν περὶ βουλήσεως θεωριῶν αὐτοῦ (2). Ὑπάρχει ὅμως διαφορὰ ἀντιλήψεων περὶ βουλήσεως μεταξὺ Herbart (Vorstellen) καὶ Th. Lipps (Streben=τείνειν), μὴλονότι ὁ Klemm τὸ Streben=τείνειν τοῦ Th. Lipps ἐρμηνεύει ὡς ψυχικὴν λειτουργίαν ἀφορῶσαν εἰς ὑπερπήδησιν ἐμποδίων, ὅποτε πρόκειται περὶ καύλης πρὸς ἐμπόδια καὶ κωλύματα, ὅπως καὶ κατὰ τὰς παραστάσεις τοῦ Ἐρβάρτου. Οὐχ ἦττον ὅμως ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως ἀποδεικνύεται ἀληθῆς ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος, διότι ὁ Th. Lipps, ἐνῶ ταυτίζει κατὰ βίαιον τὸ συναίσθιένεσθαι καὶ τείνειν ὅπως καὶ τὴν συνειδήσιν καὶ τὸ συναίσθημα τῆς ἐνεργείας, ἢ τὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν βούλησιν, δὲν ἀναγνωρίζει ἐξ ἄλλου γενικὴν ἐπίδρασιν τοῦ συναίσθιένεσθαι καὶ τείνειν ἐπὶ τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν. Ἐπομένως δὲν μένει, εἰμὴ εἰς τὰς παραστάσεις καὶ πάλιν νὰ ἀποδοθῇ ἡ γενικὴ αὕτη ἐπίδρασις καὶ ὁ Th. Lipps νὰ βιαδίξῃ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπὶ τῆς αὐτῆς τροχιάς, ὅπως καὶ ὁ Herbart.

Ὁ Joh. Be h m k e (Lehrbuch der Allgem Psychologie 1926. Die Willensfreiheit—Zur Lehre vom Gemuth) παραδέχεται, ὅπως καὶ ὁ Th. Lipps ψυχολογίαν μετὰ ψυχῆς, ὑπὸ τὴν ὡς ἄνω ἐννοιαν τῆς ἐνότητος, ἀποκρούει ὅμως τὸν ψυχοφυσικὸν παραλληλισμὸν. Σχηματίζων διαφόρους ἐννοίας περὶ τῶν ἰδιοτήτων τῆς ψυχῆς κλπ. δὲν διασαφηνίζει ταύτας ἐπαρκῶς. (Ὅτι δὲν διασαφηνίζει τί ἐννοεῖ διὰ τῆς ὑποκειμενικότητος (subjektivität) ἣν ἀποδίδει εἰς τὴν ψυχὴν. Εἶναι ἀντί-

(1) Πρὸβλ. Th. Lipps: Leitfaden der Psychologie κλπ.

(2) Ἴδε κατωτέρω.

θετος πρὸς τὴν Ἑρβαρτιανὴν θεωρίαν καὶ πρὸς τοὺς δπαδοὺς τῆς διὰ τῶν συνδέσεων (assoziation) ἐρμηνείας τῶν ψυχικῶν φαινομένων καὶ λειτουργιῶν.

Κατὰ τὸν Goswin Uphues καθηγητὴν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Χάλλης ἡ ψυχολογία πρέπει νὰ καλλιεργῆται καὶ ἀναπτύσσεται φιλοσοφικῶς. Ἀποκλείων τὴν ἔρευναν καὶ ἐρμηνείαν τῶν ψυχικῶν φαινομένων ἐπὶ τῇ βάσει φυσικῶν καὶ μηχανικῶν νόμων, παραδέχεται τὴν παρὰ τοῦ Spinoza τεθεισάν ἀρχὴν τῆς παραλληλίας μεταξὺ ψυχικῶν φαινομένων καὶ φυσιολογικῶν λειτουργιῶν. Δὲν εἶναι διασώτης τῆς πειραματικῆς ψυχολογίας. Ὁ K. Stumpf διὰ τῶν θεωριῶν αὐτοῦ περὶ τόνου (Tonpsychologie), χώρου (Raumwahrnehmung) καὶ περὶ συναισθημάτων ἀναπτύσσει τὰς περὶ συνδέσεως (assoziation) ὑποθέσεις. Ὁ A. Meinhof ἀναχωρῶν ἐκ τῆς ἐννοίας τῆς ἐσωτερικῆς αἰσθήσεως, ὡς ὀνομάζεται παρὰ πολλοῖς ἄλλοτε καὶ τώρα ἡ συνείδησις, προσηπαθεῖ ὅπως καὶ ὁ Fr. Brentano καὶ ὁ Th. Lipps διὰ τῆς μεθόδου τῆς αὐτοπαρατηρησιᾶς καὶ ἐσωτερικῆς ἀντιλήψεως νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς τὰ στοιχειώδη γλωσσικὰ περιεχόμενα (τὰς ἐννοίας) διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀνάλυσιν καὶ ἐρμηνείαν τῶν διανοητικῶν ἐκείνων λειτουργιῶν, ἃς ὀνομάζομεν, κρίσεις, ἀφαιρέσεις, καταφάσεις κλπ. Ἐνῶ δὲ πάντες οὗτοι ἀκολουθοῦσι τὴν αὐτὴν γραμμὴν, ὁ Alois Höfler (Psychologie Wien u. Prag. 1897) παρουσιάζεται ἐκλεκτικὸς μεταξὺ τῶν θεωριῶν τοῦ W. Wundt καὶ τοῦ Th. Lipps, παραδεχόμενος τὸ πείραμα ὡς σπουδαιότατον μέσον ἐρεύνης τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου καὶ διαισθῶν μάλιστα τὴν πειραματικὴν ψυχολογίαν εἰς ψυχολογίαν τῆς διανοήσεως καὶ εἰς ψυχολογίαν τοῦ θυμικοῦ. Καὶ ἡ περίπτωσις αὕτη, ὅπως καὶ πολλαὶ ἄλλαι ἐκλεκτικαὶ τάσεις, ἀποδεικνύει ὅτι κατὰ τὴν ἔρευναν καὶ ἐρμηνείαν τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου παίζουσι σπουδαιότατον ὄλον προσωπικαὶ καθαρῶς ἀντιλήψεις καὶ τάσεις τοῦ ἐρευνῶντος καὶ ἐρμηνεύοντος.

Τὴν ἐμπειρικοῖδεαλιστικὴν καὶ νοησιαρχικὴν ταύτην κατεύθυνσιν ἐνισχύουσι σπουδαίως καὶ οἱ Νεοκαντιανοὶ λεγόμενοι, οἱ ὅποιοι θέλουσι νὰ βαδίζωσιν ἐπὶ τῶν βάσεων, ἃς ἔθεσεν ὁ Κάντιος. Ἀπὸ τρεῖς ἀπόψεις ἐξυπηρετεῖ τὴν κατεύθυνσιν ταύτην ὁ Νεοκαντιανισμός: 1) ἀπὸ φυσιολογικῆς ἀπόψεως διὰ τῶν ἐρευνῶν τῶν Helmholtz, Lange, Rokitanski, A. Classen, I. Schilling, H. Herz κ. ἄ. 2) ἀπὸ μεταφυσικῆς ἀπόψεως διὰ τῶν θεωριῶν τῶν Otto Liebmann καὶ Joh. Volkelt καὶ 3) ἀπὸ πραγματιστικῆς (ρεαλιστικῆς) ἐμπειρικῆς ἀπόψεως διὰ τῶν

θεωριῶν τῶν Alois Riehe, H. Cohen, I. Paulsen, W. Windelband, W. Dilthey καὶ P. Natorp, ὅσους εἶναι ἰδρυτῆς τῆς σχολῆς τοῦ Marburg. Κατὰ τοὺς Νεοκαντιανοὺς τούτους, πᾶν ὄντι λαμβάνεται ὡς ἀντικείμενον, ἀναλύεται εἰς λειτουργίας καὶ σχέσεις διανοητικᾶς, διότι ἐκ τῶν ἀντικειμένων δὲν λαμβάνομεν, εἰμὴ χωρικὰς σχέσεις (μέγεθος, ὄγκος, σχῆμα, χρῶμα) καὶ διαδοχικὰς καταστάσεις (χρονικὰς σχέσεις) αἱ ὁποῖαι σχηματίζονται κυρίως διὰ τῆς λειτουργίας τῆς διανοήσεως. Ἐπομένως ἡ ψυχολογικὴ ἔρευνα καὶ ἔρμηνεία δὲν πρέπει νὰ φέρῃ εἰς τὰ ἔξω ἡμῶν ἀντικείμενα καὶ εἰς τὰς ἐπὶ τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων ἐπιδράσεις, ἀλλ' εἰς τὰς ἐν ἡμῖν λαμβανούσας χώραν λειτουργίας, ἐξ ὧν προέρχονται τὰ αἰσθήματα καὶ αἱ ἔννοιαι τῶν ἀντικειμένων καὶ καταστάσεων. Ὑπὸ τὴν γενικὴν ταύτην ἀρχὴν καὶ οἱ Νεοκαντιανοί, κατ' ἰδιαιτέρον ἕκαστος τρόπον ἐρευνῶντες, παρουσιάζουσι διαφόρους ἐρμηνείας τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου. Ὁ Joh. Paulsen, ἀντὶ ἄλλων πνευματικῶν γνωρισμάτων, ἀναγνωρίζει τὴν ἐνέργειαν ὡς κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς ἐν ἡμῖν συμβαινούσης λειτουργίας συνειδήσεως. Ὄτιω ἀναπτύσσει τὴν περὶ ἐνεργείας καὶ δράσεως θεωρίαν (aktualitätstheorie) ἐνῶ συγχρόνως καταπολεμεῖ τὴν φυσιολογικὴν ψυχολογίαν. Ὁ W. Windelband, ὅπως καὶ ὁ W. Dilthey καταπολεμοῦντες τὴν περὶ στοιχείων τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου θεωρίαν, ἀσχολοῦνται εἰς τὸν ἀξιοθεωρητικόν, δυνάμενον νὰ ὀνομασθῇ, κριτικισμόν, φροντίζοντες ἐξ ἐνσυνειδήτων ἐκτιμήσεων καὶ ἐκ τῆς ἀποδόσεως ἀξίας νὰ προσδιορίσωσι τὰ κατὰ τὴν λειτουργίαν συνειδήσεως καὶ διανοήσεως. Ὁ Julius Bergmann ἐρμηνεύει τὰ κατὰ τὸ Ἐγὼ καὶ τὴν συνείδησιν μοναδολογικῶς (1). Ὁ Ed. Husserl ἀναγνωρίζων φαινομενολογίαν τινα τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου προβαίνει εἰς ἀνάλυσιν αὐτῆς. Ὁ P. Natorp τέλος στηρίζεται εἰς τὴν συνεκτικότητα καὶ ἐνότητα τῆς συνειδήσεως καὶ εἰς τὴν ἔρευναν καὶ ἐρμηνείαν ταύτης βασίζει τὴν ψυχολογίαν.

Ἐκτὸς τῶν γερμανῶν ἐμπειρικοῦ ἰδεαλιστῶν, ὁ ἐν Γαλλίᾳ Henri Bergson προσπαθεῖ νὰ στηρίξῃ τὴν ψυχολογίαν εἰς τὴν ἔρευναν καὶ ἐρμηνείαν τῆς ἀμέσου πραγματικότητος, τῆς ὁποίας ἀνωτέραν ἐκδήλωσιν θεωρεῖ τὸ πνεῦμα. Τὴν ἀμέσον ταύτην πραγματικότητα, κατὰ τὸν Bergson, ἔχομεν ὑπ' ὄψιν δι' ἐσωτερικῆς ἐποπτείας καὶ αὐτοεμβαθύνσεως, ὡς καθαρῶς πνευματικῆς ἐνεργείας (intuition). Τοῦτο δέ, διότι

(1) Ὅρα καὶ Leibnitz ἀνωτέρω.

ἀμέσως ἀντιληπτὸν γίνεται πρὸ πάντων τὸ ἐνδομύχου συμβαῖνον, ὅπερ δύναται νὰ ἀποτελέσῃ γνῶσιν τῆς ἀμέσως λαμβανούσης χώραν πραγματικότητος. Ἡ ἔσωθὴν ὁρωμένη μόρφωσις γνώσεως καὶ ἔρευνα τῆς πραγματικότητος, ἐμφανίζει τὴν ζωὴν, κατὰ τὸν Bergson, δημιουργικὴν καὶ ὄχι μηχανικὴν. Διὰ τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς μηχανικὴν ἐρμηνείαν τὰ κατὰ τὸν ψυχικὸν καὶ πνευματικὸν βίον, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐκδηλοῦται ἡ τοιαύτη δημιουργικὴ ζωή.

2ον) Ἡ ψυχολογία καὶ αἱ μέθοδοι αὐτῆς.— Ἐμβραθύνοντες εἰς τὰς λεπτομερείας τῶν ἐπιστημονικῶν ἀντιλήψεων περὶ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου τῆς νησιαρχικῆς καὶ ἐμπειρικοῦδεαλιστικῆς ταύτης κατευθύνσεως, εὐρίσκομεν κατ' ἀρχὰς λίαν ἐνδιαφέρουσαν τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ψυχολογίας ὡς ἐπιστήμης καὶ τὴν κατάταξιν αὐτῆς μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν. Προσδεδεμένη εἰς τὸ ἄρμα τῆς λογικῆς καὶ τῆς Γνωσεολογίας ἡ κατεύθυνσις αὕτη, δὲν εἶναι δυνατόν, ὅπως καὶ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Καντίου, νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἐκ τῆς ἐμπειρίας ὅλως ἐξηρημένην ψυχολογίαν, ὡς ἐπιστήμην δυναμένην ἀναμφισβητήτως νὰ ἐρμηνεύσῃ τὰ κατὰ τὴν λειτουργίαν τῆς συνειδήσεως καὶ διανοήσεως. Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως, τὸ ζήτημα τῆς λειτουργίας τῆς συνειδήσεως, ἡ ἐσωτερικῆς αἰσθήσεως, ὡς ἔχον μεγίστην σχέσιν πρὸς τὰς περὶ γνώσεως θεωρίας καὶ πρὸς τὰ προβλήματα τῆς λογικῆς προεκάλεσε τὴν ἐμβραθύνσιν εἰς τὰ κατὰ αἰσθήματα καὶ τὰς παραστάσεις. Ἡ διὰ τοῦ Ἑρβάρτου ἐρμηνεία τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου, ἡ ἀνάγκη τῆς ἀναφορᾶς καὶ συσχετίσεως τῶν ἐννοιῶν πρὸς τὰς παραστάσεις καὶ τὰς ψυχικὰς λεγομένας ἐννοίας, ἡ πρόοδος ἐξ ἄλλου τῆς φυσιολογικῆς ψυχολογίας καὶ τοῦ ὕλισμοῦ, ἔφερον τὸν ἐμπειρικοῦδεαλισμὸν εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ψυχολογίας ὡς ἐπιστήμης καὶ τῆς κατατάξεως αὐτῆς μεταξὺ τῶν ἐπιστημῶν. Ἡδὴ αὐτὸς ὁ Bolzano διακρίνας λογικὴν ἐννοίαν ψυχικῆς τοιαύτης σχέσιν ἐχούσης πρὸς τὰς ἀνεπεξεργάστους διανοητικῶς καὶ ἐπιστημονικῶς παραστάσεις ἀναγνωρίζει σιωπηλῶς εἰς τὴν ψυχολογίαν τὴν ἀρμοδιότητα τῆς ἐρεῦνης καὶ ἐρμηνείας τῶν κατὰ τὴν σύστασιν καὶ τὸν σχηματισμὸν τῶν ψυχικῶν ἐννοιῶν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ ψυχολογία λαμβάνεται παρὰ τοῦ νεωτέρου καὶ συγχρόνου ἐμπειρικοῦδεαλισμοῦ ὡς προκαταρκτικὴν τρόπον τινα καὶ βοηθητικὴν ἐπιστήμην τῆς Γνωσεολογίας, ἡ φιλοσοφικῆς θεωρίας τῆς γνώσεως καὶ τῆς λογικῆς. Εἶναι ἐπιστήμη τῶν στοιχειωδῶν λειτουργιῶν τῆς διανοήσεως καὶ τῆς συνειδήσεως καὶ βάσις τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν κατὰ τὸν Karl Stumpf, φιλοσοφικὴ δὲ καὶ συστηματικὴ ἐπιστήμη συντε-

λοῦσα σπουδαίως εἰς τὴν μόρφωσιν ἀληθῶς καὶ πραγματικῆς γνώσεως κατὰ τὸν G. U p h u e s, δι' ἐμβαθύνσεως εἰς τὰ κατὰ τὴν συνείδησιν. Ἡ ἀνάγκη ἐρεῦνης συστηματικῆς καὶ ἐρμηνείας τῶν λειτουργιῶν τῆς συνειδήσεως ἵνα καταδειχθῇ ὁ τρόπος τοῦ σχηματισμοῦ τῶν παραστάσεων καὶ διὰ τούτων τῶν ἐννοιῶν καὶ τῶν ψυχικῶν φαινομένων βουλήσεως, συναισθημάτων, ἐπιθυμιῶν κλπ. ἀναβιβάζει τὴν ψυχολογίαν εἰς τὸ ἐπιστημονικὸν κῶρος. Ὁ T h. L i p p s παραδεχόμενος αὐτὴν ὡς «ἐπιστήμην τῆς συνειδήσεως καὶ τῶν ἐκ τῶν λειτουργιῶν ταύτης παραστάσεων καὶ ἐντυπώσεων, ἡ ὡς ἐπιστήμην περὶ τοῦ Ἐγὼ καὶ τῶν ἐκδηλώσεων αὐτοῦ», ἐκ ταύτης κυρίως ἐξαρτᾷ τὴν κατανόησιν καὶ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ πραγματικοῦ ἢ ἀληθοῦς ἀληθοῦς, ὁποῖον ἀποτελεῖ, κατ' αὐτὸν ἢ ἐν ἡμῖν συνείδησις. Ἡ ψυχολογία ὁφείλει, περιγραφικῶς μὲν νὰ ἀσχοληθῇ εἰς τὰς ψυχικὰς συνδέσεις καὶ συνθέσεις ἐρμηνευτικῶς δ' ὑποχρεοῦται νὰ ἐγκύψῃ εἰς τὰς αἰτιώδεις σχέσεις τῆς πραγματικότητος διὰ νὰ ἀνακαλύψῃ τὴν βάσιν ἐφ' ἧς σχηματίζονται τὰ δεδομένα τῆς ἐμπειρίας. Ἀποτελοῦσα δὲ τὴν βίαν τῆς ἐρμηνείας τῶν ἐμπειρικῶν φαινομένων καὶ ἐκδηλώσεων, εἶναι διὰ τοῦτο καὶ βίσις τῆς φιλοσοφίας κατὰ τὸν H. C o r n e l i u s. Ἄλλοι οὖν πάλιν ἐμπειρικοὶ ἰδεαλισταί, ὅπως ὁ J o h. B e h m k e, S t u m p f κλπ. διακρίνοντας φυσικὸν καὶ ψυχικὸν ἢ πνευματικὸν κόσμον, περιλαμβάνουσι τὰ κατὰ τὸν τελευταῖον τοῦτον εἰς τὴν ψυχολογίαν, τὴν ὁποῖαν θεωροῦσιν ἐπιστήμην τοῦ ἰδιαίτερου πνευματικοῦ κόσμου, ἢ τῆς ψυχῆς. Ὁ H. B e r g s o n καταπολεμῶν τὴν ταιαύτην μεταφυσικὴν ἀπόχρωσιν ὅπως καὶ τὴν μεταφυσικὴν ψυχολογίαν τοῦ Ἐρβάρτου, περιορίζει τὴν ψυχολογίαν εἰς τὴν ἄμεσον καὶ ἐκ τῶν ἔνδον (intuitif) πραγματικότητα καὶ ἀναθίκει εἰς αὐτὴν τὴν ἐρευναν καὶ ἐρμηνείαν τῶν ἐνδομύχως σχηματιζομένων ἐντυπώσεων καὶ τῶν ἐννοῶν. Κατὰ τὸν H. C o h e n ἡ ψυχολογία προκειμένου νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὴν φιλοσοφίαν ἔχει νὰ ἀσχοληθῇ εἰδικῶς εἰς τὴν ἐρευναν καὶ ἐρμηνείαν τῆς γενέσεως τῶν γνώσεων τοῦ ἀτόμου ἢ τῆς ἐνότητος καὶ ἀναπτύξεως τῆς συνειδήσεως τῆς προόδου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ (kulturbewusstsein). Ὁ νεοκαντιανὸς καὶ ἀρχηγὸς τῆς σχολῆς τοῦ Μαρβούργου P a u l N a t o r p περιορίζων τὸ πεδίον τῆς ψυχολογίας εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ ὑποκειμενικοῦ μέρους δηλαδὴ τῆς συνειδήσεως, θεωρεῖ τὴν ψυχολογίαν ἐπιστήμην τοῦ ὑποκειμενικοῦ μέρους τοῦ φαινομένου πρὸ πάσης ἐξαντικειμενικεύσεως. Ἐπειδὴ δὲ τοιοῦτον φαινόμενον μὴ ἀμέσως ἐξαντικειμενικευόμενον εἶναι

ἡ ἔννοια καὶ ἡ παράστασις, διὰ τοῦτο ἡ ψυχολογία εἰς τὰ κατὰ τὴν γένεσιν παραστάσεων διὰ λειτουργίας τῆς συνειδήσεως ὀφείλει πρωτίστως νὰ ἀσχοληθῇ. Ὁ φαινομενολογισμὸς τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου κατὰ τὸν Natorp δίδει φαινομενολογικὸν χαρακτήρα καὶ εἰς τὴν ψυχολογίαν, περιγράφουσαν τὰ ἐν ἡμῖν διὰ τῆς διανοήσεως καὶ τῆς γνώσεως συμβαίνοντα καὶ ἀποτελοῦσαν ἀπὸ ἑρμηνευτικῆς ἀπόψεως συγκρότημα ἐννοιῶν, ἐξ ὧν σχηματίζονται ἕτεροι ἔννοιαι, ὅπως καὶ ἐκ τῶν ἀμέσων ἐντυπώσεων, ἕτεροι ἐντυπώσεις ἐξ ἐννοιῶν ἔρχονται εἰς φῶς. Συντομώτερον ὁ W. Windelband ζητεῖ ἀπὸ τὴν ψυχολογίαν νὰ ἐξηγήσῃ τὴν γένεσιν τῶν παραστάσεων, τὰς ὁποίας ἡ Γνωσεολογία ἐξετάζει ἂν εἶναι ἀληθεῖς καὶ ἔχωσι σημασίαν καὶ ἀξίαν ἢ μή. Ὁ W. Dilthey θεωρεῖ τὴν ψυχολογίαν βᾶσιν τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν, διότι αὕτη κυρίως ἀσχολεῖται εἰς τὸν ψυχικὸν καὶ πνευματικὸν βίον, ὃ ὁποῖος ἀποτελεῖ περιεχόμενον τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν. Ἡ ψυχολογία κατ' αὐτὸν ὡς περιγραφικὴ ἐπιστήμη, λογικῶς ἐπεξεργάζεται, περιγράφει καὶ συμπληροῖ τὰ κατὰ τὰ ψυχικὰ φαινόμενα καὶ τὰς λειτουργίας τῆς συνειδήσεως. Ἐπειδὴ δ' ἡ ἀτομικότης περιγραφομένη φέρει κατ' ἀνάγκην εἰς συγκριτικὴν πρὸς τὸ σύνολον (ὅθεν προέρχεται τὸ ἄτομον) μελέτην, διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἀτομικὴ περιγραφικὴ ψυχολογία συνεχίζεται εἰς συγκριτικὴν προσδιορίζουσαν καὶ καθορίζουσαν τοὺς διαφόρους τύπους τῶν ἀτόμων καὶ γενῶν ἢ ὁμάδων. Πλὴν ὁμως τῆς περιγραφικότητος, ἡ ψυχολογία ὀφείλει κατὰ τὸν Dilthey νὰ καθορίσῃ καὶ τὰς αἰτιώδεις σχέσεις τοῦ δεδομένου, ὁπότε λαμβάνει καὶ ἑρμηνευτικὸν χαρακτήρα (kausalsychologie).

Ἐχοντες ὅπ' ὄψιν παρομοίας ἀντιλήψεις καὶ τῶν ἄλλων ἐμπειρικο-ἰδεαλιστῶν Ed. Husserl, Chr. Sigwart, G. F. Stout, κλπ. δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ ψυχολογία ἐνταῦθα θεωρεῖται περιγραφικὴ ἐπιστήμη τῆς λειτουργίας τῆς συνειδήσεως καὶ ἑρμηνευτικὴ τῆς σχηματιζομένης ἐμπειρίας, ἐξυπηροῦσα τὴν θεωρίαν τῆς γνώσεως, τὴν λογικὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν, χωρὶς νὰ ὀρμάται ἀπὸ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας καὶ ἀσχέτως πρὸς τὴν φυσιολογίαν. Τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἀποτελεῖ τὸν ἀντίποδα, διότι ἀσχολεῖται εἰς τὰς ἀσχέτως πρὸς τὰ φυσικὰ φαινόμενα συμβαινούσας λειτουργίας τῆς συνειδήσεως. Μὴ ἀναγνωρίζουσα ἢ ἐν λόγῳ κατεύθυνταί σχέσιν καὶ ἀλληλεπίδρασιν φυσιολογικῶν λειτουργιῶν, ἐπιδράσεων φυσικῶν κλπ. καὶ ψυχικῶν καὶ πνευματικῶν φαινομένων, ἀποκρούει, ὅπως εἶναι φυσι-

κόν, πᾶσαν πειραματικὴν ἔρευναν καὶ ἐρμηνείαν. Ἡ ἐμβάθυνσις εἰς τὰ κατὰ τὴν λειτουργίαν τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς ἐσωτερικῆς αἰσθήσεως γίνεται δι' ἐσωτερικῆς ἐποπτείας, κατὰ τὸν Fr. Brentano, «συμφωνούσης πρὸς τὰ πράγματα κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν ἀντίληψιν, τῆς ὁποίας τὸ ἐξ αἰσθημάτων περιεχόμενον σημεῖα μόνον καὶ σύμβολα τῶν ἀντικειμένων καὶ ὄχι αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ τὰ ἀντικείμενα περιλαμβάνει. Διὰ τῆς τσαύτης ἐσωτερικῆς ἀντιλήψεως ἢ ἐποπτείας, ἔχει ὑπ' ὄψιν ὁ Brentano πλέον τι τῆς ἐσωτερικῆς παρατηρήσεως, τῆς ἐξαρτωμένης κατ' αὐτὸν ἐκ τῆς μνήμης. "Ὅποσδήποτε ὅμως πρόκειται περὶ τῆς αὐτοπαρατηρήσεως, ὅπως θεωροῦσι τὴν μόνην μέθοδον ἐρεῦνης τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου καὶ οἱ G. Uhlues, ὁ Th. Lipps, ὁ P. Natorp, ὁ W. Dilthey κλπ. Ἡ αὐτοπαρατηρησιὰ εἶναι τὸ μόνον μέσον τοῦ νὰ ἐρευνῶμεν καὶ περιγράψωμεν τὰ κατὰ τὴν λειτουργίαν τῆς συνειδήσεως ἡμῶν (Lipps). Αὕτη κατὰ τὰς ἐλλείψεις τῆς συμπληροῦται κατόπιν διὰ συγκριτικῆς παρατηρήσεως καὶ ἑτεροπαρατηρησιᾶς. «Πειραματικῶς τότε μόνον δύναται νὰ ἔχη ἐπιτυχίας ψυχολόγος τις, ὅταν πρότερον ὑπῆρξε ψυχολόγος ἄνευ πειράματος» (Leitfaden d. Psychol. σελ. 60). Αὐτοπαρατηρησιὰ καὶ ἑτεροπαρατηρησιὰ συμπληροῦσιν ἀλλήλας ὅπως καὶ ἡ ἐπαγωγή καὶ ἀπαγωγή κατὰ τὸν Uhlues, ἢ δι' αὐτῶν δὲ διαίρεσις φέρει εἰς τὰ κατ' ἀναλογίαν στοιχεῖα τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου καὶ εἰς τρεῖς νόμους, οἵτινες διέπουν τὰ κατὰ τὸν σχηματισμὸν τῆς ἐμπειρίας. Καὶ τὸ πείραμα αὐτό, κατὰ τὸν Uhlues, εἰς οὐδὲν ἄλλο συντελεῖ εἰμὴ εἰς τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἑτεροπαρατηρησιᾶς καὶ εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς αὐτοπαρατηρησιᾶς. Διὰ τοῦτο πᾶσα ἄλλη σκόπιμος χρῆσις τοῦ πειράματος ὑποβάλλει τὴν ἔρευναν καὶ ἐρμηνείαν τῶν ψυχικῶν φαινομένων καὶ τῆς λειτουργίας τῆς συνειδήσεως εἰς τὸν μηχανισμόν, ὅστις οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὰς ιδιότητας τῶν ἐν ἡμῖν πνευματικῶν καὶ ψυχικῶν φαινομένων.

Βον) Αἱ σχέσεις ψυχῆς καὶ σώματος.— Ἄλλ' ἐνῶ ἡ σύγχρονος αὐτηνοσησιαρχικὴ καὶ ἐμπειρικοῖδεαλιστικὴ κατεύθυνσις φαίνεται συνεπῆς κατὰ τὰς περὶ ψυχολογίας καὶ ψυχολογικῶν μεθόδων θεωρίας αὐτῆς, περιπίπτει εἰς ἀδιέξοδον προκειμένου νὰ ἐρμηνεύσῃ, ἄνευ χρήσεως πλέον ἀνεξαρτήτου ψυχικῆς οὐσίας, τὰς σχέσεις μεταξύ ψυχῆς καὶ σώματος ἢ ψυχικῶν φαινομένων καὶ φυσιολογικῶν λειτουργιῶν. Ἡ πλήρης ἀνεξαρτησιὰ τοῦ ψυχικοῦ ἀπὸ τοῦ σωματικοῦ δὲν ἰκανοποιεῖ πλέον τὴν

ἐπιστήμην, ἐφ' ὅσον τὰ ἐκ λειτουργίας τῶν αἰσθητηρίων προκύπτοντα αἰσθήματα καὶ αἱ ἀντιλήψεις φέρουσιν εἰς φῶς σχέσεις ψυχῆς καὶ σώματος. Διὰ τοῦτο καταφεύγουσιν οἱ ὄπαδοι τῆς κατευθύνσεως ταύτης ψυχολόγοι, ἄλλοτε μὲν εἰς τὴν δι' ἄλλης ἐπιδράσεως ψυχῆς καὶ σώματος ἐρμηνείαν τῶν σχέσεων τούτων, ἄλλοτε δὲ εἰς τὴν διὰ τοῦ παραλληλισμοῦ καὶ ἄλλοτε ἀποδίδουσι τὰς σχέσεις ψυχῆς καὶ σώματος εἰς τὸ κινήτηριον μηχανήμα (*mécanismes moteurs*) τὸ ὁποῖον ἀπαιτεῖται διὰ τὴν ἐκδήλωσιν ψυχικῶν καὶ πνευματικῶν φαινομένων καὶ τὸ ὁποῖον μόνον διὰ τοῦ νευρομυϊκοῦ συστήματος τοῦ σώματος εἶναι δυνατόν νὰ πραγματοποιηθῇ. Πολλοὶ φροντίζουν νὰ στηρίξωσι τὰς σχέσεις ταύτας εἰς τὰς περὶ μονάδων θεωρίας τοῦ Leibnitz καὶ ἕτεροι πάλιν μὴ ἀρκούμενοι εἰς τὴν ἀπλὴν ὑπόθεσιν καταφεύγουσι καὶ εἰς τὰς περὶ εἰδικῆς ψυχικῆς ἐνεργείας θεωρίας τοῦ Helmholtz, τοῦ Joh. Müller κλπ.

Ἡ θεωρία τοῦ Bolzano περὶ ἀλληλεπιδράσεως σώματος καὶ ψυχῆς βασιζομένη εἰς τὸ γεγονός ὅτι πᾶν πεπερασμένον σῶμα συνίσταμενον ἐξ ἀπειρῶν ἀπλῶν μερῶν, ὡς ὀλότης τηρεῖται δι' ἀλληλεπιδράσεως τῶν μερῶν καὶ ἀπειρῶς μικρῶν οὐσιῶν τούτων, ἐπέδρασεν ἐπὶ πλείστων συγχρόνων εἴτε ἀμέσως, εἴτε ἐμμέσως καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔχομεν τὴν θεωρίαν τῆς ἀλληλεπιδράσεως κατὰ τοὺς Karl Stumpf, Alois Höfler, Schuppe κλπ. Ὁ G. Uphues ὅμως προκειμένου νὰ καθορίσῃ τὴν σχέσιν μεταξὺ ἑξωτερικοῦ ἐρεθισμοῦ καὶ αἰσθήματος καὶ μεταξὺ κινήσεως καὶ παρυστάσεως τῆς κινήσεως, ἀναγκάζεται νὰ παραδεχθῇ παραλληλίαν μεταξὺ φυσιολογικῶν λειτουργιῶν καὶ ψυχικῶν φαινομένων, διότι οὐδαμοῦ εὗρισκε ἀλληλεπίδρασιν τῶν ἐκ διαμέτρου διαφόρων τούτων γεγονότων καὶ λειτουργιῶν. Δι' ἄλλας σχέσεις πάλιν (ἐγὼ καὶ ὄχι ἐγὼ) δὲν ἀναγνωρίζει τὸν ψυχοφυσικὸν παραλληλισμόν, διότι εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐρμηνευθῇ τι διὰ τούτου, ἄνευ τῆς βοηθείας καὶ μεσολαβήσεως τρίτου τινος (*Spinoza*). Καὶ ὁ Th. Lipps βασιίζεται εἰς τὸν παραλληλισμόν. Κατ' αὐτόν, αἱ λειτουργίαι τοῦ ἔγκεφάλου εἶναι πάντως βάσις ἐκδηλώσεων ζωῆς, εἰς τὰς ὁποίας προβάλλεται ἡ ζωὴ τῆς συνειδήσεως. Καὶ δὲν ἀποτελοῦσι μὲν αἰτίαν τῆς ζωῆς τῆς συνειδήσεως αἱ ἔγκεφαλικά λειτουργίαι, ὡς βάσις ὅμως προβολῆς καὶ μεταφορᾶς τῆς ζωῆς τῆς συνειδήσεως εἰς τὰ φυσιολογικά φαινόμενα, φέρουσιν εἰς φῶς αἱ ἔγκεφαλικά αὐταὶ λειτουργίαι συμβαίνουσας παραλληλίαν ἐκδηλώσεων. Τὰ φυσιολογικά φαινόμενα, κατὰ τὸν Lipps, μόνον ἀντιπρόσωποι τῶν λειτουργιῶν τῆς συνειδήσεως δύνανται νὰ θεωρῶνται, ὅπως περίπου τὰ ἑξάντικειμε-

νικεύοντα μυσικὸν τεμάχιον γραπτὰ φθιογγόσημα. Λόγω τῆς τοιαύτης παραλλήλου σχέσεως μεταξὺ ψυχικῶν φαινομένων καὶ φυσιολογικῶν λειτουργιῶν, δυνάμεθα κατὰ τὸν Th. Lipps νὰ ταῦ-
τῶμεν τὸ ἄγνωστον ἐκεῖνο κατ' ἑαυτὸ τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τὴν ψυχὴν,
ἔχοντες ὅμως ὅπ' ὄψιν ὅτι ταῦτα κατ' ἔννοιαν εἶναι ἀπολύτως χωριστὰ
καὶ διάφορα! Τὸν τοιοῦτον ψυχοφυσικὸν παραλληλισμὸν καταπολε-
μοῦσι σφοδρῶς ὁ F. Rehmke καὶ ὁ H. Bergson. Κατὰ τὸν J. o. h.
B' e h m k e ὁ ψυχοφυσικὸς παραλληλισμὸς, ἀντὶ τῆς ἐπιδράσεως καὶ
ἐνεργείας, παραδέχεται σύγχρονον ἐκδήλωσιν σωματικῶν καὶ ψυχικῶν
ἀλλαγῶν καταστάσεων, χωρὶς νὰ δύναται νὰ ἐρμηνεύσῃ πῶς κατ' ἀνάγκη
ν τοιοῦτον τι συμβαίνει. Ὁ ψυχοφυσικὸς παραλληλισμὸς λαμβάνει
τὸν ἄνθρωπον ὡς ἀπλήν τινα οὐσίαν, ἐνῶ εἶναι ἢ τὰ μάλιστα σύνθε-
τος. Καὶ διὰ τοῦτο ἡ λειτουργία τοῦ ἐγκεφάλου ἀποτελεῖ μὲν ἀφετηρίαν
ψυχικῆς λειτουργίας, πέραν ὅμως τῆς ἐγκεφαλικῆς λειτουργίας ὑπάρ-
χουσι γεγονότα καὶ φαινόμενα οὐδεμίαν σχέσιν ἔχοντα πρὸς τὰς φυσιολο-
γικὰς λειτουργίας. Ἡ ἀντίληψις, ἡ παρῆστασις καὶ τὸ συναίσθημα
ἐνδρασεύει ἢ δυσενδρασεύει, προσέρχονται κατ' ἀνάγκη, λέγει ὁ Be h m k e,
ἔξ ἰδιαιτέρας τινος ὀντότητος καὶ αἴτιη εἶναι ἡ ψυχὴ. Ὁ ἄνθρω-
πος εἶναι σύνθετον ὄν παρουσιάζον ἐποπτικὸν μέρος (σῶμα) ἀφ' ἑνὸς
καὶ μὴ ὑποκειμενὸν εἰς ἐποπτείαν μέρος (ψυχὴν) ἀφ' ἑτέρου. Ἡ ψυχὴ
εἶναι ἰδιαιτέρα μὲν ἄς φέρουσα χαρακτηριστικὰ τὰς ἀν-
τικειμενικὰς, τὰς καταστατικὰς καὶ τὰς σχέσεις λειτουργ-
γίας συνειδήσεως. Ἀντικειμενικὸν χαρακτηριστικὸν τῆς ψυχῆς εἶ-
ναι ἡ παρῆστασις κατ' ἑαυτήν, καταστατικὸν δὲ τὸ συναίσθημα. Παρὰ
ταῦτα ὅμως ἡ ψυχὴ ἔχει καὶ τὸ ὑποκειμενὸν ἑαυτῆς, τὴν ἐνοικοιούσαν
ὄντότητα. Ἡ ὑποκειμενικὴ αἴτιη ψυχικὴ ὄντοτης καὶ ἐνότης ἔρχεται εἰς
φῶς καὶ ἂν ἀκόμη παραδεχθῶμεν ψυχολογίαν ἀνευ ψυχῆς, διότι καὶ
τότε καὶ πάντοτε ἐδρισκόμεθα εἰς τὸν ἀνάγκη νὰ παραδεχθῶμεν ἐνό-
τητα ἐν τῷ παριστάναι, ἐν τῷ συναισθιάνεσθαι καὶ ἐν τῷ βούλεσθαι καὶ
αἰσθιάνεσθαι. Ἡ ψυχὴ δὲν εἶναι μὲν ἰδιαιτέρα οὐσία, εἶναι ὅμως μὲν
πρωκίπτουσα ἐκ τῶν σχέσεων καὶ τῆς ἀλληλουχίας ἢ συνεκτικότη-
τος τοῦ ὅλου. Ἔχομεν δ' ἐν αὐτῇ ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ ἐπιδρῶν, ἀφ' ἑτέρου
δὲ τὸ δεχόμενον τὴν ἐπίδρασιν. Ἡ ἐπιδρῶσα ἐνέργεια διὰ τῆς ἀντιλή-
ψεως φέρει εἰς φῶς τὸ ἀντικείμενον, τὸ αἰσθημα. Καὶ ἐπειδὴ ἀπαιτεῖ-
ται ἡ ἐκ τῶν ἔνδον ἀντίληψις ἵνα μεταβληθῇ ἐρεθισμὸς τις εἰς αἰσθημα
διὰ τοῦτο δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ἀνευδοκίμως ὅτι ἄχι τὰ ἐρε-
θιζόμενα νεῦρα καὶ ὁ ἐγκέφαλος, ἀτινα δέχονται ἀπλῶς
τὸν ἐρεθισμόν, ἀλλ' ἡ ψυχὴ διὰ τῆς ἀντιλήψεως ἀποτε-

εἰ τὴν βάσιν τοῦ αἰσθάνεσθαι, ἀντιλαμβάνεσθαι καὶ ἐνεργεῖν. Τὸν παραλληλισμὸν χαρακτηρίζει ὡς παραλογισμὸν καὶ ὁ H. Bergson. Τοῦτο διότι, εἰ κατὰ τοὺς ἰδεαλιστάς ὁ ἐγκέφαλος περιλαμβάνει μέρος μόνον τοῦ συνολικοῦ παραστατικοῦ βίου, τότε δὲν ἐπιτρέπεται νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι τὸ μέρος τοῦτο περιλαμβάνει ὅλας τὰς παραστάσεις. Ἐὰν πάλιν κατὰ τοὺς ἰδεαλιστάς, τὰ ἀντικείμενα καὶ ὁ ἐγκέφαλος εἶναι ἐξ ἴσου πραγματώδη καὶ καθ' ὁμοίον τρόπον ἡ βάση (substrat) τῶν παραστάσεων ἡμῶν, τότε μένει ἀκατανόητον καὶ ἀνεξήγητον πῶς ὁ ἐγκέφαλος μόνον ἔχει τὸ προνόμιον νὰ εἶναι ἡ οὐσία καὶ βᾶσις πάσης παραστάσεως. Ὁ ἐγκέφαλος, κατὰ τὸν Bergson, δὲν δύναται νὰ παρουσιάσῃ τὴν παράστασιν πάντων τῶν ἀντικειμένων. Διὰ τοῦτο δὲν δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι πρὸς ὠριμένην πνευματικὴν κατάστασιν ἀναλογεῖ καὶ παράλληλός τις κατάστασις τοῦ ἐγκεφάλου. Σῶμα καὶ ἐγκέφαλος δὲν εἶναι ἕδρα ψυχῆς, ἀλλὸ φυσιολογικὸν ὄργανον κρατοῦν ἰσορροπίαν μεταξὺ ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεων καὶ κινητικῶν ἀντιδράσεων. Μόλα ταῦτα ὅμως ὑφίστανται σημεῖα ἐπαφῆς μεταξὺ πνευματικῆς καὶ φυσιολογικῆς ζωῆς καὶ ταῦτα συμφώνως πρὸς ἐρεῦνας ἐπὶ τῆς λεκτικῆς μνήμης καὶ τῆς ἀφασίας, εὐρίσκονται μόνον εἰς τὸ διὰ τῆς λειτουργίας τοῦ ἐγκεφάλου συμβαῖνον εἶδος τῆς σχετικῆς πρὸς τὸ ψυχικὸν φαινόμενον κινήσεως. Διὰ τοῦτο ὁ ἐγκέφαλος συγκεντρώνει μόνον τὰ κατὰ τὰς κινήσεις (incausismes moteurs) τῶν παραστάσεων καὶ σκέψεων καὶ ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς διανοήσεως μόνον ἐφ' ὅσον κατευθύνει τὰς σωματικὰς σχέσεις καὶ κινήσεις κατὰ τὴν ἀντίληψιν, τὴν προσοχὴν κλπ. Αἱ ἀσθένειαι τοῦ ἐγκεφάλου ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τῶν κινήσεων καὶ ὄχι ἐπὶ τῶν ἀναμνήσεων. Ὁ ἐγκέφαλος εἶναι ὄργανον διὰ τοῦτο τῆς καθαρᾶς διανοήσεως.

Ἐνάλογοι πρὸς τὰς περὶ σχέσεως ψυχῆς καὶ σώματος ἀντιλήψεις τῆς κατευθύνσεως ταύτης, εἶναι καὶ αἱ θεωρίαι περὶ διακρίσεως ψυχικοῦ φαινομένου ἀπὸ φυσικοῦ. Ὁ Fr. Brentano, ὅπως καὶ ὅλοι οἱ ψυχολόγοι, ἀναγκαζόμενος νὰ καθορίσῃ τὴν σχέσιν τοῦ φυσικοῦ ἐρεθισμοῦ πρὸς τὸ αἶσθημα καὶ τὴν ἀντίληψιν, διακρίνει ἀφ' ἑνὸς μὲν ἔντασιν καὶ ποσὸν ἐρεθισμοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ ποιὸν καὶ διάθεσιν αἰσθήματος. Ἐντασις καὶ ποσόν, κατ' αὐτόν, ἀποτελοῦσι τὸ φυσικὸν φαινόμενον, ἐνῶ ποιόν, διάθεσις καὶ συναἶσθημα τὸ ψυχικὸν ἢ φαινόμε-

νον λειτουργίας συνειδήσεως. Τὰ ψυχικά φαινόμενα μόνον δι' ἐσωτερικῆς ἀντιλήψεως γίνονται γνωστά, ἐνῶ τὰ φυσικά δι' ἐξωτερικῆς. Κατὰ τὸν G. U r h u e s, ὅτι ἐκ τῶν ἀντικειμενικῶν φαινομένων αἰσθανόμεθα, ἤτοι ἀκούομεν, βλέπομεν κλπ. ἀποτελεῖ σύνολον τῶν ὕλικῶν ιδιοτήτων τῶν ἀντικειμένων, αἱ ὁποῖαι κατόπιν διατάξεως ἐν τῇ συνειδήσει ἡμῶν κατὰ χῶρον καὶ χρόνον παρουσιάζουσι τὰς μαθηματικὰς ιδιότητας μεγέθους, σχήματος, κινήσεως. Τὰς μηχανικὰς ταύτας ιδιότητας παράγομεν ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν νόμων οὐσίας ἐπὶ τῶν αἰσθημάτων καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔχομεν τὸ φαινομενικὸν ἀντικείμενον, τὴν οὐσίαν, ἣς συμβεβηκότα εἶναι αἱ μαθηματικαὶ καὶ αἱ ὕλικαὶ ιδιότητες. Τὰ οὕτω ὅμως κατόπιν λειτουργίας συνειδήσεως παραγόμενα αἰσθήματα, ὅπως καὶ τὰ συναισθήματα καὶ αἱ παραστάσεις, δὲν εἶναι ποσά, ἐντάσεις καὶ μεγέθη γενικῶς, ἀλλὰ κρίσεις τοῦ Ἐγὼ προκίπτουσαι ἐξ ἐπεξεργασίας τῶν ὕλικῶν ιδιοτήτων διὰ τῆς ἐσωτερικῆς ἡμῶν αἰσθήσεως. Αὗται συμβαίνουνσι παραλλήλως πάντοτε πρὸς τοὺς ἐπὶ τοῦ σώματος ἐπιδρῶντας φυσικοὺς καὶ φυσιολογικοὺς ἐρεθισμοὺς, οἱ ὁποῖοι προκαλοῦσι μεταβολὰς ἐν τῇ ἐγκεφάλῳ ἐγκαταλειπούσας ἴχνη κατὰ περιστάσεις πάλιν εἰς κεντρικοὺς ἐρεθισμοὺς μεταβαλλόμενα καὶ προκαλοῦντα ἀνάλογα αἰσθήματα (Σύνδεσις παραστάσεων). Τὰ αἰσθήματα καὶ αἱ δομαὶ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ κρίνειν καὶ γινώσκειν εἶναι ὕλικὰ καὶ σχετίζονται παρὰ τὸ σῶμα. Εἶναι ὅμως κυρίως κρίσεις τοῦ Ἐγὼ περὶ διαφορῶν ἐντάσεως ἐρεθισμοῦ, ποσῶν, μεγεθῶν, βαρῶν, σχημάτων καὶ κινήσεων. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ U r h u e s καὶ τὸ φυσικὸν φαινόμενον, ὡς σύνολον ὕλικῶν ιδιοτήτων ἐξ ἐπεξεργασίας παρὰ τῆς ἐσωτερικῆς αἰσθήσεως ἐρχομένων εἰς φῶς, προσπαθεῖ νὰ ὑποβάλλῃ εἰς τὸ ψυχικὸν καὶ τὸ κρίνον Ἐγὼ. Τὴν διάκρισιν τοῦ ἑνὸς ἀπὸ τοῦ ἄλλου ἀποδίδει εἰς τὴν παρὰ τοῦ Ἐγὼ κλπ. μεταβίβασιν τῶν νόμων οὐσίας κατ' ἀναλογίαν πρὸς ἑαυτό. Ὁ A l o i s R i c h l θεωρεῖ τὰ αἰσθήματα σημεῖα καὶ σύμβολα, ὅχι ἀπεικονίσεις τῶν ἀντικειμένων. Ταῦτα διὰ τῶν ἐπὶ τοῦ σώματος ἐρεθισμῶν καὶ ἐπιδράσεων τῶν προκαλουσῶν τὰς κρίσεις καὶ τὴν λειτουργίαν τῆς διανοήσεως, παρέχουσι τὴν ὕλικὴν βάσιν τῆς ἀληθείας, ἣν συμπληροῖ τυπικῶς ἡ διάνοσις. Ἐρεθισμοὶ ὅμως καὶ ἐπιδράσεις ἐπὶ τοῦ σώματος καὶ τῶν νεύρων ἀπέχουσι πολὺ τοῦ νὰ μεταβάλλωνται εἰς αἰσθήματα ἄνευ διανοητικῆς ἐπεξεργασίας ἀπαραιτήτου καὶ δι' αὐτὴν ἀκόμη τὴν ἐνσυνείδητον ἐπίδρασιν τῶν ἐρεθισμῶν. Ἐκτενέστερος ψυχικὸν φαινόμενον διακρίνεται τοῦ φυσικοῦ τῇ βο-

η θεία τῆς λειτουργίας συνειδήσεως ἢ τῆς διανοήσεως
ἐξυληρευτούσης τὴν ὑπεραισθητὴν πραγματικότητα, ἧς φαινόμενα ἀπο-
τελοῦσιν αἱ ψυχικαὶ λειτουργίαι εἰς ἃς βασίζονται καὶ δι' ὧν κανονίζον-
ται τὰ ἐν τῇ φύσει ἔξω ἡμῶν συμβαίνοντα καὶ αἱ σχέσεις τῶν φυσικῶν
φαινομένων καὶ ἀντικειμένων. Ἡ ὑπεραισθητὴ αὕτη πραγματικότης
κατὰ τὸ ποῖόν καὶ εἶδος αὐτῆς παραμένει ἀγνωστος. Μόνον ἐκ τοῦ ὅτι
ἐπιδρᾷ ἐφ' ἡμῶν καὶ προκαλεῖ ἐνεργείας καὶ ἐμπνεύσεις γνωρίζομεν ὅτι
ὑφίσταται. Δυνάμει τῶν μέσῳ τῶν αἰσθήσεων ἐπιδρώντων ἐσωτερικῶν
συναισθημάτων (innervergnungsgeföhle) δημιουργεῖται ἡ πεποίθις
περὶ ἀληθοῦς ὑπάρξεως τῶν ἀντικειμένων. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει
ἐπιτρέπεται νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ πεποίθις φυσιολογικῶς προ-
κύπτει ἐκ συνεπιδράσεως αἰσθημάτων καὶ ἐκ τῶν ἐνδον προερχομέ-
νων καὶ ἐπιδρώντων συναισθημάτων. Ἀλλὰ καὶ πάλιν πρόκειται περὶ
μεταφορᾶς ἡμῶν ἐξ ἐνστίχτου εἰς τὴν θέσιν τῶν ἀντικειμένων καὶ πα-
ραβολῆς, ἐξ ὧν προέρχεται ἡ διάκρισις ἀντικειμένων καὶ φυσικῶν φαι-
νομένων. Ὅπως ὁ Alois Riehl, οὕτω καὶ ὁ P. Natorp παρά-
γων τὸ πάντα ἐκ τῆς διανοήσεως καὶ τῶν συλλογισμῶν καὶ ἀποδί-
δων τὴν διάκρισιν ὑποκειμένου καὶ ἀντικειμένου εἰς τὴν διὰ τῆς συν-
ειδήσεως ἐξαντικειμενίκευσιν, ἦτοι μεταφορὰν σκέψεων καὶ Ἐγώ, θε-
ωρεῖ τὴν διάκρισιν φυσικοῦ ἀπὸ ψυχικοῦ φαινομέ-
νου προερχομένην ἐκ τοῦ διαφόρου τρόπου παρατη-
ρήσεως ἢ ἀπόψεως, καθ' ὅσον δυνάμεθα πᾶν γεγονός, καὶ πᾶ-
σαν κατάστασιν ἢ λειτουργίαν νὰ λαμβάνωμεν εἴτε ἐξηρητημέ-
νως, εἴτε ἀνεξαρτήτως τοῦ Ἐγὼ ἡμῶν. Αἰσθάνεσθαι
καὶ ἀντιλαμβάνεσθαι εἶναι κυρίως διανοεῖσθαι, κατὰ
τὸν Natorp, διότι ἀντίληψιν λέγομεν κυρίως τὸν λογικὸν ὄρισμόν, δι'
οὗ ἔχομεν τὰ ἀντικείμενα ὑπ' ὄψιν. Χῶρος καὶ χρόνος εἶναι ὅροι δι' ὧν
συγκροτεῖται λογικῶς ἡ ἐμπειρία, ἡ ὑποδίδουσα τὸ ὑπάρχον καὶ δεδο-
μένον, τὸ πραγματικὸν ψυχικὸν καὶ τὸ φυσικὸν φαινόμενον, ἅτινα ταυ-
τίζει ἐπίσης καὶ ὁ James Ward. Τὴν διάκρισιν δ' αὐτὴν ἀποδίδει
ὄχι εἰς ὑπαρξιν πνεύματος καὶ ὕλης διαφορῶν, ἀλλ' εἰς
τὴν διάκρισιν ὑποκειμένου καὶ ἀντικειμένου κατὰ τὴν
ἐνότητα τῆς ἐμπειρίας. Αὕτη κατὰ τὴν σημασίαν οὕσα ἀτομικὴ
καὶ ὑπερατομικὴ (intersubjective, intercourse) ἦτοι συνέχεια τῆς ἀτο-
μικῆς, παρουσιάζει διαφορῶν βαθμίδας, ὁποίας φέρουσιν εἰς φῶς καὶ
πᾶσαι αἱ ἐν τῷ σύμπαντι ὑπάρξεις, αἵτινες διατελοῦσιν ἐν ἀλληλεπιδρά-
σει πρὸς ἀλλήλας. Ψυχὴ εἶναι ἡ ἐπὶ τοῦ σώματος κυριαρχοῦσα μονάς.
Διὰ τοῦτο τὰ ψυχικὰ φαινόμενα προέρχονται πάντοτε ἐκ λειτουργιῶν

τῆς ψυχῆς καὶ τῆς ἀτομικῆς συνειδήσεως. Καθ' ὅμοιον τρόπον ἐρμηνεύει τὴν διάκρισιν ψυχικῶν καὶ φυσικῶν φαινομένων καὶ ὁ Ed. Husserl ἐν τῇ φαινομενολογίᾳ αὐτοῦ. Τὰ φαινόμενα ἀποτελοῦνται ἐξ ἀντικειμένων καὶ ἰδιοτήτων ἀφ' ἑνὸς καὶ ἐξ αἰσθημάτων προερχομένων ἐκ φαινομενολογικῆς ἐνεργείας ἀφ' ἑτέρου. Περιεχόμενα τῶν αἰσθημάτων ἀποτελοῦσιν αἱ φαινομενολογικαὶ ἐνέργειαι, καθ' ἑαυτὰς ἀποτελοῦσαι ἐκδήλωσιν τῆς διανοίας καὶ τῆς συνειδήσεως, εἰς ἣν καὶ δι' ἧς ὑφίσταται καὶ διακρίνονται φυσικὰ φαινόμενα, ἧτοι ἐρεθισμοὶ καὶ ἀντικείμενα καὶ ψυχικὰ φαινόμενα

4ον) Ἑρμηνεία τῶν λειτουργιῶν τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου. —

Μῦθον τὴν προσπάθειαν ὅμως τῆς κατευθύνσεως ταύτης τοῦ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὰ κατὰ τὸν ψυχικὸν καὶ πνευματικὸν βίον ἀνεξαρτήτως τῶν φυσικῶν ἐπιδράσεων, μῦθον τὴν ἐμμονὴν εἰς τὴν μέθοδον τῆς αὐτοπαρατηρησίαις καὶ παρατηρητέως, δὲν κατορθοῦται ἐν ταύτοις ἢ ἀκαλλαγῇ αὐτῆς ἀπὸ τῆς ἐπὶ τῇ βίᾳ τῶν μεθόδων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἐρεύνης καὶ ἐρμηνείας. Ἡ ἐπαγωγικὴ μέθοδος καὶ ἡ διαίρεσις καὶ ἀνάλυσις τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου εἰς στοιχεῖα, ἵνα ἐκ συνδέσεως τούτων ἐρμηνευθῇ ἡ σύνθεσις τῶν διαφόρων ψυχικῶν φαινομένων, ἀποτελοῦσι καὶ ἀνάγκην τὴν βίαιον καὶ τῆς ἐμπειρικῆς ἐρμηνείας, τῆς μὴ δυναμένης νὰ ἐργασθῇ ἀπαγωγικῶς (deduktiv), χωρὶς τὸν κίνδυνον νὰ μεταβληθῇ εἰς μεταφυσικὴν ἀναχωροῦσαν ἀπὸ ὑποθετικῆς τινος οὐσίας ψυχῆς. Ἐκ παραστάσεων ἀναλυομένων εἰς αἰσθημάτων καὶ εἰκόνας φανταστικὰς ἐν ἡμῖν σχηματιζόμενας, ἐκ τοῦ κρίνειν, ἐκ τοῦ συναισθῆσαι καὶ βούλεσθαι προσπαθεῖ νὰ σχηματίσῃ τὸν ψυχικὸν καὶ πνευματικὸν βίον ὁ Hr. Brentano. Αἱ παραστάσεις ἀποτελοῦσι τὴν βίαιον παντὸς ψυχικοῦ φαινομένου, ἡ δὲ πρὸς τὸ σχηματίζειν παραστάσεις ἐνέργειαι εἶναι ἡ πρώτη ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῆς συνειδήσεως. Τὸ κρίνειν εἶναι κατ' αὐτὸν ἰδιαιτέρα ἐνέργεια, δι' ἧς δίδομεν τὴν δέουσαν σημασίαν εἰς τὰς παραστάσεις καὶ ἀναλόγως συνδέομεν καὶ συνθέτομεν αὐτάς. Δὲν ἀποτελοῦσι δὲ τὸ ὑποκείμενον καὶ τὸ κατηγορούμενον τὰ στοιχεῖα τῆς κρίσεως κυρίως, ἀλλ' ἡ φεμελιώδης ἐνέργεια ἀναγνωρίσεως καὶ παραδοχῆς ἢ ἀπορρίψεως μιᾶς παραστάσεως κατὰ τὸ σχῆμα Α ὑπάρχει ἢ Α δὲν ὑπάρχει (ἀστράπτει = ὑπάρχει ἀστράπη τις). Ἡ βούλησις καὶ τὸ συναίσθημα, λόγῳ τοῦ κοινοῦ αὐτῶν γνωρίσματος τῆς τάσεως καὶ τῆς ἐκ τῶν ἑνδον ἐνεργείας καὶ ἀντιδράσεως εἶναι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τὸν Hr. Brentano.